

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження ГРИГОР'ЄВОЇ Наталі Анатоліївни
на тему «ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІКИ М. МОНТЕССОРІ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації.

Зміст освітньої роботи з дітьми дошкільного віку має відповідати основним вимогам та концептуальним засадам Базового компонента дошкільної освіти України, який відображає сучасний суспільний ідеал та є державним стандартом освіти. Реформована модель дошкільної освіти в Україні спрямовується не лише на забезпечення навченості, а й на процес особистісного зростання дитини, розвиток її природного потенціалу. Самостійність при цьому визначається як одна з базових характеристик особистості, яку необхідно розвивати на кожному віковому відрізку дошкільного дитинства. Посилюється тенденція побудови взаємодії педагога з вихованцями на принципах гуманізації, демократизації та дитиноцентризму. Цим пояснюється активізація наукових пошуків у теорії та практиці технологій виховання дітей дошкільного віку з необхідним для цього розвивальним середовищем, що базується на принципах саморозвитку, самоосвіти, самовиховання.

У сучасних закладах дошкільної освіти активно впроваджуються освітні інноваційні технології спрямовані на особистісно-орієнтовану освіту, що забезпечують розвиток і саморозвиток особистості дитини, як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності, спираючись на її здібності, нахили, інтереси, зокрема, серед таких є саме технологія саморозвитку М. Монтессорі. У рамках даної технології вважається, що діти у процесі виховання та навчання у закладі дошкільної освіти повинні навчитися самостійно визначатися з організацією та реалізацією своєї діяльності (визначати її мету та завдання, аналізувати умови її здійснення, пропонувати варіанти вирішення проблемних ситуацій, знаходити задля цього необхідні засоби) тощо. У цьому зв'язку актуальність запропонованої теми не викликає сумніву. Розгляд теми дисертації Григор'євої Н. А. на тему «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтессорі» є своєчасним науковим дослідженням для сучасної педагогічної науки. Зокрема, дисертаційна робота є складовою комплексної науково-дослідної теми кафедри дошкільної освіти: «Стратегія підготовки компетентнісного фахівця дошкільної освіти» (№ ДР 0115U007064 / (2017 – 2021 рр.), що входить до плану наукової роботи державного закладу вищої освіти «Бердянський державний педагогічний університет» (м. Бердянськ).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій Наталі ГРИГОР'ЄВОЇ дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково-теоретичного

дослідження. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження та логічним, послідовним і переконливим викладом матеріалу. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дослідження та їх комплексним використанням.

Мета дисертації полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці функціональної моделі, визначенні педагогічних умов виховання самостійності в дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі та експериментальній перевірці їх ефективності.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною, що дозволила авторці охопити предмет дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, які ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне й глибоке осмислення досліджуваної проблеми та високий рівень наукової підготовки авторки.

У **вступі** дисертанткою обґрунтовано актуальність обраної теми та доцільність її наукової розробки; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано його методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про їх упровадження й апробацію, відомості про публікації, в яких відображено основні теоретичні положення, висновки дисертаційного дослідження.

Наукові положення та висновки дисертації належним чином обґрунтовані. Про це свідчить аналіз тексту дисертації та змісту публікацій автора. Науковий апарат, представлений у вступі дисертаційного дослідження, дає можливість сформулювати цілісне уявлення про структуру роботи, її інструментарій, способи інтерпретації отриманих даних. Об'єктивність дослідницького пошуку зумовлена опрацюванням масиву наукових джерел, на підставі яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми. Вірогідність та аргументованість одержаних результатів і висновків забезпечуватиметься всебічним аналізом предмета дослідження, теоретико-методичним обґрунтуванням вихідних позицій, дотримання принципів цілісності дослідження та цінності академічної доброчесності.

У **першому розділі** дисертації подано психолого-педагогічну характеристику дітей середнього дошкільного віку (п 1.1); визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження (п 1.2); розкрито сучасний стан виховання самостійності дітей дошкільного віку в педагогічній теорії та виховній практиці (п. 1.3).

На основі аналізу і узагальнення наукових праць авторка подано власне тлумачення основної дефініції дослідження, зокрема розглядається самостійність дитини як інтегрована властивість особистості, яка виявляється в умінні поставити ціль, наполегливо досягати її виконання власними силами, звертатися до дорослого за допомогою лише в разі необхідності, відповідально ставитися до власної діяльності, діяти свідомо та ініціативно не лише у

звичних, але й у нових умовах. Її складовими визначено незалежність, цілеспрямованість, ініціативність, відповідальність, автономність, які можна розглядати як критерії оцінки самостійності.

Дисертанткою виділено структурі компоненти дитячої самостійності, як-от: когнітивний, вольовий, емоційно-мотиваційний, поведінковий та автономність; окреслено такі критерії: когнітивний, вольовий, емоційно-мотиваційний, діяльнісний, автономний.

Детальний теоретичний розгляд проблеми дозволив авторці виокремити педагогічні умови, які сприятимуть ефективному вихованню самостійності в дітей середнього дошкільного віку, зокрема: якщо дорослий буде активно спонукати дитину до діяльності, урахувавши її вікові та індивідуальні особливості розвитку, якщо педагоги і батьки отримують необхідні знання про особливості розвитку самостійності в дітей 4-5 років (зміст поняття, етапи становлення та значення для подальшого розвитку).

Програмою констатувального експерименту було передбачено три напрями роботи: з педагогами закладів дошкільної освіти (вихователями і методистами), батьками вихованців, з дітьми середнього дошкільного віку.

Аналіз результатів анкетування педагогів закладів дошкільної освіти, планів освітньо-виховної роботи показав, що методисти і вихователі потребують допомоги у вигляді методичних рекомендацій щодо розвитку самостійності в дітей дошкільного віку в трудовій діяльності зокрема.

У другому розділі – «Виховання самостійності в дітей дошкільного віку на основі педагогічної системи М. Монтесорі» детально обґрунтовано основну ідею монтесорі-педагогіки – розвиток самостійності дитини, яка реалізується поетапно, починаючи з моменту народження малюка. Саме через виховання самостійності формується вільна людина, відбувається розвиток дитини відповідно до її природи. Доведено, що ключовим в педагогічній системі є допомога дитині в саморозвитку, а свобода – основний принцип виховання.

У третьому розділі представлено авторське бачення щодо покращення стану досліджуваної проблеми у вигляді функціональної моделі виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі, що була апробована під час формувального експерименту. Її реалізація включала взаємодію з батьками, педагогами дошкільних закладів і дітьми 4-5 років – вихованцями закладів дошкільної освіти.

На першому етапі було здійснено підготовчу роботу з батьками й педагогами дошкільних закладів в рамках педагогічного просвітництва з проблеми виховання самостійності в дітей 4-5 років (реалізовано першу педагогічну умову – «підготовлений дорослий»).

На другому етапі було реалізовано педагогічну умову – «свобода й ліміти». Було продовжено просвітницьку роботу з батьками вихованців у різних формах. Педагоги набули теоретичного та практичного досвіду щодо організації та проведення роботи в осередку «Життєва практика». На третьому етапі було реалізовано педагогічну умову – «підготовлене середовище» (створення спеціально створеного розвивального середовища «Життєва

практика») та впроваджено роботу з дітьми відповідно до таких груп вправ: аналіз та контроль руху, праця із самообслуговування, турбота про навколишнє середовище, приготування їжі.

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному зображенні (таблиці рисунки та діаграми), які суттєво розширюють й унаочнюють змістове поле дисертаційної роботи. Кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив, що розроблена система роботи сприяє підвищенню рівнів вихованості самостійності в дітей середнього дошкільного віку. Отже, результати після проведеного експерименту є не випадковими, а їх достовірність підтверджена за допомогою критерія Пірсона (методом χ^2). Зауважимо, що всі кількісні результати дослідження статистично обчислені, їх достовірність не викликає сумніву

Загальні висновки логічно впливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практикаками.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що розроблено діагностичний інструментарій для вивчення рівня вихованості самостійності дітей середнього дошкільного віку; підготовлено методичні рекомендації з проблеми виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі для педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців

Матеріали дослідження можуть бути використані в закладах вищої освіти під час професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені авторкою для публічного захисту. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, відзначаючи теоретичну новизну та практичне значення запропонованої до захисту дисертації, звернемо увагу на окремі зауваження та побажання, які мають дискусійний характер:

1. Вважаємо, що робота могла набути більш ґрунтовного теоретичного аспекту, якщо б авторка у першому розділі висловлювала більше критичного власного ставлення до певних положень наукових досліджень дотичних до теми наукового пошуку; переконливо доводила б свою думку, власне розуміння проблеми або окремого питання.

2. У дослідженні дисертанткою на стор. 194, рис.3.1. подано авторську графічну модель виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку

засобами педагогіки М. Монтесорі. На нашу думку вона була б інформативнішою, якби дослідниця додала деякі елементи, зокрема: методологічні підходи, принципи, критерії та рівні, етапи, форми і методи, діагностику та зазначила б результат як високий рівень вихованості самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі.

3. Позитивно оцінюючи ретельний аналіз дисертанткою емпіричних даних, узагальнення інформації, одержаної у ході масштабного експерименту, вважаємо, що важливим було б виокремити, узагальнити та представити труднощі, з якими зустрілися респонденти експериментальної групи під час формувального етапу педагогічного експерименту, щоб в подальшому на основі зворотного зв'язку можна було б коригувати процес інтеграції змісту, методів і форм роботи.

4. На нашу думку, у підрозділі 3.2. доцільно було описати не лише кожен педагогічну умову виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі, але й чітко виокремити їх комплексність та взаємовпливовість, підсилення ефекту кожної за рахунок взаємодії з іншими, що дало б би переконливості результатам експериментальної роботи.

Загальний висновок. У цілому, дисертація «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі» є завершеним, самостійним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», постанови Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», а її авторка ГРИГОР'ЄВА Наталя Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного
педагогічного університету

Юлія СЕМЕНЯКО

Підпис Семеняко Юлії засвідчую
Почальник відділу кадрів

Марина ВРУЦЬКА